

Krigens

«Tyskertøser» 1945.

Arkivfoto: NTB Plus

Barn i et Lebensborn-hjem i Tyskland

▼ KRIGSBARNA

Tusenvis av krigsbarn er blitt sjelelig og legemlig skadd av nådeløs mobbing gjennom mer enn halvdel av sitt liv. Det fins absolutt ingen tvil om at norske myndigheter har bidratt til å skape og vedlikeholde en hets som har ødelagt tallrike norske borgers liv.

Av Willy Ustad

Det norske landssvikoppgjøret var bedre enn i visse andre land, men det holdt slett ikke de mål som den nylig gjenvunne rettsstaten burde ha satt seg. Noen forhold stikker en i øyet:

– Norge var det eneste land i Europa som satte en landssvikdom på Røde Kors-sykesøstre som tjenestegjorde i Tyskland.

– Norge beslagla den private formuen til tyske statsborgere i Norge, for eksempel eienkomsten til en del enker etter tyske soldater.

– Dette var direkte i strid med internasjonal rett. (Disse kvinnene var blitt tyske statsborgere ved ekteskapet). I ett tilfelle jeg kjenner til ble til og med bankboken til enkens lille sønn inndratt til fordel for statskassen. De få hundre kronene var dåpsgaven hans.

– Under de fleste sakene i landssvikoppgjøret ble det framholdt som selvsagt at «tiltalte måtte forstå» at landet var i krig, «også etter kapitulasjonsavtalen 10. juni 1940. Saken var ikke fullt så enkel. Teksten i kapitulasjonsavtalen sier at «Die gesamten Norwegischen Streitkräfte liegen die Waffen nieder». (De samlede norske stridskrefter legger våpene ned).

Når tyskerne hadde påpekt dette lenge nok gjennom sitt tilnærmede informasjonsmonopol, må man undres om en enkel bondegutt som vervet seg til frontkjemper i Russland virkelig «måtte forstå».

Kjernen i problemet er at den daværende landssvikparagrafen forutsatte at man *vet og forstår* at man begår landssvik. Scenero – i 1950 – ble også bistand til fienden ved *grov uaktsomhet* gjort straffbar, trolig fordi lovgiverne innså at mange dommer var tvilsomme et-

ter loven. Men de avsagte dommene ble stående...

Svart/hvitt

Et avgjørende psykologisk trekk i en slik tid var den særegne blandingen av vissheten om seieren og hatet til dem som hadde sviktet. Aldri i dette landets historie har svart vært så svart og hvitt vært så hvitt.

Avveininger og rolig vurderinger, som er en rettsstats kjennetegn, var ikke det mest framtrepende trekk i rettspleien.

Et annet fenomen i tiden var selvsagt den enorme beundringen og glorifiseringer av alle som hadde vært involvert i frihetsskampen. Denne beundringen var inderlig vel fortjent, men den gjorde også sitt til at det ble meget vanskelig – ja, nesten umulig – å få en motstandsmann dømt for selv de groveste forhold. Mange menige motstandsmenn og -kvinner var bekymret over dette, mens det fantes folk høyere på rangstigen som anså slike saker som en flekk på skjoldet og bidro til at de aldri ble reist.

Alvorligst er likevel behandlingene av de mange tusen barn etter tyske fedre, og det famøse dokumentet som kalles «Krigsbarnutvalgets innstilling».

«Såvidt jeg har brakt på det rene, ble aldri denne innstillingen og det forslaget til en lov om krigsbarn som det gir, behandlet i Stortinget. Dermed skulle man tro at dokumentet, og de tankene det gir uttrykk for, ikke fikk noen betydning. Dessverre gikk det ikke slik.

Rasehygiene

«Innstilling til Sosialdepartementet fra krigsbarnutvalget, 09. 07 – 05. 11. 1945», er på mange måter et merkelig og rystende dokument.

Utvalgets mandat er beskrevet i

et brev fra Sosialdepartementet 09. 07. 1945: «Utvalget vil i første rekke ha til oppgave å overveie og uttale seg om spørsmålet om det under onsyn til barnas ve og vel og de øvrige forhold som gjør seg gjeldende, vil framstille seg som ønskelig å søke å få sendt barna og i tilfelle deres mødre til Tyskland.

Uansett hvilket resultat utvalget kommer til i dette spørsmålet, bør utvalget videre komme med framlegg om hvilke særlige åtgjerder som i tilfelle bør tas her i landet for å søke oppnådd at barna såvidt mulig kan bli oppdradd til å gå inn som ordinære samfunnsmedlemmers».

«Særskilte tiltak for om mulig...» Hva fikk departementet til å tro at det ville bli vanskelig å få nettopp disse barna, som på den tiden var fra fem år gamle og yngre, til å bli «ordinære samfunnsmedlemmers»? Hvorfor var de så farlige at departementets første tanke åpenbart var å sende dem ut av landet?

For å forstå en slik tankegang må vi tilbake til krigens og raseteoriens tid: «Rasehygiene» var et anerkjent begrep fram til en tid etter krigen, ja, til ut i sekstiårene. Nazismens tanker om mindretverdig raser er velkjente nok, men vi finner de samme tanker også i norsk medisinsk tenkning. Etter krigen finner vi leger og psykiatere som i fullt alvor bruker uttrykket «den tyske rase».

«Abteilung Lebensborn» var velkjent i Norge, selv om regulær avlevering av barn til den storgermanske rasen absolutt ikke fant sted i de norske Lebensborn-heimene. En del av krigsbarna kom fra norske Lebensborn-barnheimene.

Koordinert aksjon

Den norske hjemmefrontens propaganda under krigen, var i en viss

grad innsiktet mot de tiltakende forbindelsene mellom norske kvinner og tyske soldater. Illegale aviser brakte lister over kvinner de kalte tyskerhorer, og det gikk en «hviskekampanje» om at det bare var de åndssvake og stygge jentene som ga seg bort slik.

Det må her bemerkes at det later til å ha foregått en koordinert aksjon fra Hjemmestyrene mot disse kvinnene også etter krigen.

I et brev fra høyere enhet innen Hjemmefronten til en områdesjef, datert 04. 06. 1945, sies det: «Framgangsmåten er vel kjent innen området. Forordet har først og fremst vært å bygge opp en sikker opinion mot disse tøsene (min uthevelse) og så få dem til å føle at det er myndigheter som kan ta se av dem hvis de ikke frivillig sørger for å holde seg i bakgrunnen. Hvis man går til aksjon, slik som for eksempel å gi husarrest, må man sørge for i første omgang (min uthevelse) å ikke ta for seg andre enn de anerkjente verste tøsene. Man må ikke ta feil på dette punkt. Hvis man tar for seg noen som det er muligheter for at folk vil synes synd på, så ødelegges meget av aksjonen (min uthevelse).

Tross muren av taushet, er det tydelig at Hjemmefrontens ledelse hadde en aksjon mot disse kvinnene i gang våren og sommeren 1945, og at den må ha vært styrt fra høyt hold. Hensikten ligger i mørke. (Kilde: Kari Helgesens forskningsarbeid/saroppgave).

Tragedie

Bare en uke etter at Krigsbarnutvalget hadde fått sitt mandat, skriver utvalget til departementet, datert 14. 07. 1945: «...en henstilling til de militære myndigheter om at det blir sørget for at kvinner som har

siste ofre

Her er to-åringen Norge helst vil glemme. «Tyskerungen» Turid Edén fikk ikke komme tilbake til hjemlandet etter krigen, men ble i stedet fraktet til Sverige og bortadoptert. Foto: NRK Privatfoto/NTB Pluss

inngått ekteskap med tyskere her i landet, tar sine barn med seg, dersom de forlater landet...»

Og, enda mer betegnende: «...nedsettelse av et særskilt utvalg for å undersøke muligheten av psykiatrisk undersøkelse av mødrene».

En undersøkelse av et utvalg av internerte kvinner på Hovedøya settes i gang, etter metoder vi i dag forkaster. Fagfolk jeg har spurt kaller det en skandale, et bestillingsverk, utført på en gruppe mennesker som var kuet og nedverdige – men det er altså fagfolk av i dag.

En konklusjon er uungåelig: Ledende, toneangivende personer både i Sosialdepartementet og i Krigsbarnutvalget trodde på krigstidens propaganda, og på raseteoriene som Hitler var den fremste eksponenten for. Uttalelser fra psykiatere og leger om arvelovene har styrket deres tro og frykt, troen på at barna etter tyske fedre ville bli en livsfarlig blanding av en germansk superrase med medfødte nazistiske trekk, blandet med arven fra åndssvake norske mødre!

For oss, i dag, virker dette nødvendig så vanvittig som det var, men 1945 var en annen tid, og mennesker som burde visst og forstått bedre ble revet med, av de forskjelligste motiver og grunner.

For hundrevis, kanskje tusenvis, av barn som ikke var annerledes enn andre norske barn, ble det en tragedie som odela livet deres.

Krigsbarnutvalget

Ut av denne grobunnen vokste et dokument fram, som over 177 sider vurderer anslagsvis 9.000 barns skjebne. Senere er tallet vokst til 11.000. I Krigsbarnutvalgets innstilling drøftes:

- Psykiatrisk gransking av mødrene, side 3.

- Lebensbornheimene, side 3.
- Stemningen overfor «tysker-tøser» i andre land, side 21. (Ingen spesielle tiltak overfor krigsbarn hverken i Finland, Belgia eller Tsjekkoslovakia).
- Stemningen blant norske i utlandet, side 22.
- Stemningen i kommunene, side 25.
- Artikler i Morgenbladet, side 29.
- Artikler i Arbeiderbladet, side 30.
- Henvisning fra legehold i Oslo, side 31.
- Uttalelse fra prestekomiteen på Lillehammer, side 33.
- Deportasjon til Tyskland, side 37.
- Faren for en femtekolonne, side 38.
- Stockholmkomiteens uttalelse (eksilnordmenn), side 41.
- Uttalelse fra direktør Ødegård ved Gaustad sykehus om psykoperter med videre, «den almindelige erfaring synes å tale for at mange er svakt begavede», (men de var alt på Gaustad!), side 48.
- Psykologiske tester av «tysker-tøser» i Vestfold, side 52.
- Begrunnelse for undersøkelser som «imbecile», side 54.
- Grunner for å sende barna til Tyskland, side 72.
- Grunner mot å sende dem til Tyskland, side 76.
- Muligheter for å sende dem til USA, Sverige, Australia etc, side 91.
- Fjerning av barna fra deres mødre, side 93.
- Byrdefulle tyske fornavn, side 96 (a), brev fra justisdepartementet.
- Fratakelse av tyske etternavn, side 96.
- Vergerådets vurdering av om

enslig mor skal fratas barnet, side 102.

• Fratakelse av barnet fra moren på grunn av politisk oppfatning, side 105.

• Lettelse adgang til opphevelse av adopsjon, på politisk grunnlag, side 107.

• Fjerning av barn fra pleieførel-dre, etter hemmelig undersøkelse, side 108.

• Fullstendig fratakelse av identitet, oppfostring i barneheim, side 122.

• Fratakelse av barnet fra moren, mot morens og vergens samtykke, side 124.

• Oppheving av arverett, side 125.

• Fjerning av identitet slik at adoptivforeldre ikke skal si fra seg barn av halvt tysk herkomst, side 127.

• Økonomien i å sende barna til Tyskland, side 137.

• Forslag om norsk initiativ til at barn flyttes til annet land, at deres identitet blir hemmeligholdt og at alle papirer blir tilintetgjort når barnet har fått varig oppfostringssted, side 158.

• Dekning av kommunale utgifter, side 159.

• Psykiatrisk, psykologisk og fysisk undersøkelse av både barn og mødre, side 162.

Barnets vel

Ikke alt av dokumentets innhold er så uhyggelig som listen gir et inntrykk av. En del av tiltakene som diskuteres har en relevans. Uttrykket «barnets vel» går igjen nesten ett hundre ganger, men helhetsinntrykket bærer et preg av frykt, for-dømmelse og et nesten altoverskyggende ønske om å gjøre krigsbarna usynlige. Kontrolltrangen er også uttalt og enorm.

Innstillingen munnet altså ut i et lovutkast som ikke nådde Stortinget – kanskje fordi det tross alt var for galt, selv i seierens øyeblikk.

Lovutkastet var likevel moderat i forhold til en del av de nesten ufattelige uttalelser Krigsbarnutvalget fikk seg sendt fra forskjellig mer og mindre meningsberettiget hold.

Til tross for at loven aldri ble noe av, ble nesten utrolig mange av de tingene som beskrives i dokumentet faktisk gjennomført, riktig nok sporadisk og avhengig av visse øv-righetspersoner. Dette kan virke merkelig, men en av mine kilder påpeker at selve dokumentet, Krigsbarnutvalgets innstilling, ble spredt i en del kretser bestående av medlemmer av fattigstyre (senere kalt forsorgsstyrer), vergeråd og ganske særlig blant helseråd og psykologisk/psykiatrisk personell.

Dokumentets effekt ble derfor en slags flekkvis epidemi av over-grep, fordi man brukte det som en slags veiledning. En del misforsto vel også lovforslaget som en vedtatt lov – en kvinne fortalte meg at i et brev til henne fra det lokale vergerådet ble det henvist til «loven», slik jeg lar det skje i boken Tyskerungen.

Et av de mest fornedrende over-

grepene, som Krigsbarnutvalget ba departementet ta initiativ til i brevet av 14. 07. 1945, var psykiatriske, psykologiske og fysiske undersøkelser av mor og barn.

Dette ble gjennomført i ganske stor målestokk, og innkallingene skjedde til langt ut i årene etter krigen. En av mine kilder var forresten det virkelige objektet for undersøkelser i boken Tyskerungen, på det samme stedet i Trondheim.

Krigens siste ofre

I ettertid vet vi at tusenvis av krigsbarn er blitt sjelelig og legemlig skadd av nådeløs mobbing gjennom kanskje mer enn halvdelen av sin levetid. Så sent som i 1985 ble en av dem nektet en høyere stilling i industrien, med begrunnelsen at han var en mulig femtekolonist som «høyeste hold» hadde gitt ordre om å holde øye med...

Det finnes absolutt ingen tvil om at norske myndigheter, fra ledende menn i departementet, via Krigsbarnutvalget, Hjemmefrontens aksjoner etter krigen og fagmedisinske maktpersoners overgrep har bidratt til å skape og vedlikeholde en hets som har ødelagt tallrike norske borgers liv. Disse barna ble krigens siste ofre i Norge.

Forfatteren Willy Ustad har skrevet om behandling av tyskerjenter og krigsbarn i flere av sine bøker. I bokserien *Fire søsken*, som utgis av Bladkompaniet, tar han opp problematikken i bok nummer 1, *Tyskeren*, og bok nummer 8, *Tyskerungen*.

I arbeidet med bøkene har Ustad satt seg grundig inn i saksområdet. De fleste bøkene hans har en faktadel der han redegjør for bakgrunnen for bokens oppdiktede historie. Med tillatelse fra forfatteren gjengir Klassekampen i dag et utdrag fra etterordet til boka *Tyskerungen*.

